

Мельник Л. Б.,
кандидат філологічних наук,
старший викладач кафедри української мови
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

ВЕРБАЛІЗАЦІЯ САКРАЛЬНОГО В ПОЕЗІЇ В. ГЕРАСИМ'ЮКА

Анотація. У статті викладено результати дослідження вербалізації сакрального простору в поетичних творах В. Герасим'юка. Спираючись на вірші, автор статті доводить, що поет активно вербалізує як *sacrum* не лише релігійні концепти, а й такі поняття, як «смерека», «ягня», «простір». Лексика на позначення сакрального є своєрідним засобом розкриття внутрішнього митецького «Я».

Ключові слова: сакральний простір, церковна лексика, функціонально-стильове забарвлення, теоніми, лексема, світогляд митця.

Постановка проблеми. Добу тотального атеїзму, коли літератори рівнялись на ідеал людинобога, змінює на початку 90-х років ХХ століття епоха язичницько-християнського синкретизму, що яскраво простежується у творчості представників генерації 1980-х – І. Малковича, І. Римарука, Ю. Буряка, В. Герасим'юка. Після обезкровленої соцреалізму поезії «застійної» доби з'являється література, яка переживає духовне відродження, література не лише профанного, а й сакрального простору. Саме на цій підставі і поживається вивчення проблеми *sacrum* різними галузями філологічної науки. А дослідження сакральних проявів у художніх творах, на думку І. Набитовича, «значно поширює і поглиблює розуміння тексту, його мистецької вартості, процесу творчості й таємниць внутрішнього світу письменника» [6, с. 27].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченням різних проявів сакрального у мові займався чимало науковців, однак найгрунтовніші напрацювання у цій сфері належать М. Скабу, П. Мацьківу, І. Набитовичу, Т. Вільчинській. Інтерпретацію поетичної творчості В. Герасим'юка у світлі актуальних проблем українського літературознавства, які пов'язані з міфопоетикальними дослідженнями, зробила у своїй дисертації В. Копиця [5]. Однак на сьогодні до кінця не схарактеризована лінгвістична природа сакральної лексики поетів-вісімдесятників, залишається невстановленим її компонентний склад, спільні ознаки сакральних одиниць, досі ґрунтовно не описані семантико-стилістичні особливості їх реалізації у поетичному контексті. Не став об'єктом спеціального лінгвістичного дослідження і сакральний простір поезії В. Герасим'юка.

Саме тому назріла потреба віднаходити *sacrum* у поетичних текстах конкретних авторів, щоб заповнити лінгвістичну прогалину, спричинену дегуманізованим, атеїстичним суспільством.

Мета статті – різноаспектно дослідити специфіку вербалізації сакрального в поезії самобутнього поета 80-х років ХХ ст. Василя Герасим'юка; показати філософські особливості сакральних лексем в аналізованих віршах.

Об'єктом дослідження є поетичні тексти В. Герасим'юка, зокрема збірки «Смереки», «Космацький узір», «Поет у повітрі» та вибране «ANNO АФИНИ».

Виклад основного матеріалу. Твори Василя Герасим'юка засвідчують його значний інтелектуальний потенціал, схильність до

філософських роздумів. Характерною рисою художніх пошуків поета є поєднання християнської духовності з давніми гуцульськими віруваннями. Носіями цілого комплексу філософських та релігійних переконань, емоційних відчуттів та естетичних прагнень митця є сакральні номени, якими рясніють його поетичні полотна.

У першій книжечці «Смереки» Герасим'юкова сакральність полягає в одухотворенні (міфотворенні) смереки, вперезаної потоками гірського простору, у ягнятті як символі духовності, закладеному ще від народження («Твій тато найменше ягня підбирав і ніс під коліску твою. Ягня оживало! Для лагідних слів твоїх отверзались уста. Ти як міг забути?! Ти б очі підвів – воно на руках у Христа»). Лексема «смерека» у митця має то узвичаєне значення виду хвойного дерева або лісу («Маржина в стайні зроду не була: / Ховає у смереці дух маржина – почув би. Лишгора старого сіна / давним-давно підстелею лягла» [1, с. 28]), то щось глибше – аналог дерева життя і роду («Весільний кінч біжить. Шепоче на потоці. / Весільна жовта мла. Ранкова мла стоїть. / Тут небеса горять. А там, на тому боці – / смереки. Корінь в корінь. Віть у віть» [1, с. 18]).

Навколишня природа настільки багата і щира для людей, що у вірші «Молодий ліс» сакральне вербалізується в іменнику «зруб» з досить цікавою конотацією: «А зранку той зруб / ставав Різдом і Великоднем, / бо саме в ньому / росла вся малина, ожина, / афина, суніця, всі глоги, / ховаючи під собою нічний страх / і бездонне дно...» [2, с. 10].

Та вже у третій збірці «Космацький узір» (незважаючи на цензуру) простежується «наскрізна біблійність» поетичного доробку митця, яку вдало підмітив В. Неборак [7]. На прикладі конфесійних власних назв бачимо, наскільки багату конотативну структуру мають оніми. А їм властиве насамперед функційно-стильове забарвлення, адже це є головним критерієм виокремлення конфесійної лексики в окремий клас слів.

Конфесійні оніми у досліджуваних поезіях можна класифікувати на теоніми (назви божеств), топоніми (географічні назви) і хрононіми (назви церковних свят).

З найуживаніших теонімів є **Бог**, у синонімічних варіантах – **Господь, Отець, Спаситель** («Ця осінь, Боже, також золота» [1, с. 134], «Кажу: Господи, Господи, / промовляй з бурі, / карай блискавкою...» [1, с. 241], «Спасителем чи сином необнятим / У Чорнім лісі приспані вітри?» [2, с. 117]), **Христос**, варіантне – **Син Божий, Немовля, Месія** («Ти б очі підвів – воно на руках у Христа» [2, с. 7], «Як страждальців Божий Син підніме?» [2, с. 72], «Забули тріє царі ту стаєнку. Ми не забули. З нами Немовля» [2, с. 63], «Припала Божа Мати до ніг Месії. До пробитих ніг» [2, с. 112]. Часто ці лексеми творять молитовні звертальні формули: «Боже, дай мені сили!», «Отче, укріпи!», у яких простежується чітка позиція християнина, який усі свої діла розпочинає з благословення Божого. Твердість характеру ліричного героя засвідчена й такими рядками: «Мені не довелося проклясти Бога – ідола створить» [2, с. 115].

Іноді посилюють експресію та емоційність теонімів-звертань допомагають сполуки з ними присвійних займенників чи прикметників: «Шепочеш: «Боже мій!..» – як: «Сину мій!..» [2, с. 112], «Хтось возвістив про нього, Боже правий, Хтось наvertsає леготом «Лети...» [2, с. 62].

На позначення Богородиці функціонують у поетичному доробку В. Герасим'юка перифрази **Божа Мати** чи просто **Мати**, які зазвичай реалізують сему «страдниця»: «Йде мати і дитя несе, / ховається в дорозі. / Її під зорями спасе / короткий сон у стозі...» [2, с. 45].

Іноді з образом Матері Божої співвідноситься жертвний образ матері-України, який вербалізується у словосполученні «зоря слов'янська»:

Є стіни, стеля.
Вже заходь до хати.
Нема підлоги –
вигадать не зміг.
А на стіні
припала Божа Мати
до ніг Месії.
До пробитих ніг.
Не на стіні,
а на землі, під нами,
притрушеній отаваю,
сирій,
проступлять
губ твоїх криваві плями.
Шепочеш: «Боже мій!..» –
як: «Сину мій!..»
Зоря слов'янська,
сиві склавши крила,
як із небес,
упала із віків.
Прошила стелю –
землю не прошила –
застрягла
у кістках твоїх синів [2, с. 112].

Варто зазначити, що актуалізація оніма **Богородиця** має й метонімічне утворення, пов'язане з перенесенням «особа – її зображення»: «А коли все трапиться на землі, / ти завернеш таки до стайні / і встигнеш побачити, / як на скелі / проти сонця / навушок спітає / **образ Богородиці**...» [3, с. 23].

Топоніми-біблеїзми поряд із релевантною для них просторовою семантикою репрезентують морально-етичне значення, яке зумовлене джерелом їхніх семантичних конотацій. Наприклад, звернення до образу біблійного Синаю нагадує нам про синтез духовного і земного – щоб досягти духовної вершини потрібно пройти етап очищення і збагачення життєдайною енергією ватри: «Але коли ми навіть, як отара, / пройдемо крізь неї, / тоді дамо іншим дорогу до **Синаю**» [2, с. 16].

Замислитись над глибинним сенсом людського життя спонукають нас міфотопоніми «рай» та «пекло», які в межах утворених від пропріальних одиниць конфесійних лексем представляють стилістими «райський» і «пекельний»: «Написано: спасуться божі діти. / Вони ж не будуть **райський сад білти**, / немов і їхні руки у крові...» [2, с. 72], «Хто грає світом? На яких правах? / Чому не скажеш? Та невже нам, темним, / очистившись і полум'ям **пекельним**, / воскреснути з олжею на устах?!» [2, с. 107].

Хрононіми, гармонійно вписуючись у мовну тканину поезії, створюють не лише правдиву картину життя і побуту

верховинців, а й заглиблюють нас у світовідчуття людей: «На другу Богородицю / ми сходили з полонин, / а в неділю сідали коней / і сивим осіннім досвітком / їхали на торги» [1, с. 86], «...і вони поз'їжджали на свято **Іллі** / у храмову неділю, / блаженні, жебраки, каліки» [2, с. 18], «Нічого, нічого... Скоро **Спас. Преображеніє**. За два тижні Спас» [2, с. 19], «ми наближались, підходили впритул / до ммар важких і темних, / які, може, і врятували нас, / але вкоротили нам **Великдень** / і тепер не дають зупинитися – / притягують нас, дають, затягуючи / у круті вири темних вихорів» [1, с. 158].

Сакральний простір поета простежується не лише в онімах – різного роду сполучення біблійних номенів творять світогляд митця, який на собі несе відповідальність за добрі й погані вчинки не лише свої, а й горян; за свої та їхні чесноти, гріхи: «Де ті царі, що підуть з пастишками, / коли зоря засвітить ув очу? / Мовчать сніги над нами і під нами. / На **стіл різдвяний** ставимо свічу...» [2, с. 63], «Я терпів свою душу. Страх. Бруд. / Прошепочу: «Це як над убогою / поглумитись. На **Божий суд** / не йди своєю дорогою» [2, с. 83], «А ти, що не довчився у **предтеч**, / падеши тоді, коли «прийшла вже карта» / і над душею кожен день як меч» [2, с. 70], «Когось повік не розшукати. / Губити щось, як **божій дар**. / На обрії стоять Карпати. / Горять ліси. Гуде базар» [2, с. 48], «Як у космацькій корчмі, / сидять при ножах / Наші роки в душі / і б'ють **слово Боже**» [2, с. 132]. Досить часто ці біблеїзми представлені у фразеологічних сполуках **Страшний Суд (Божий суд)**, **Царство Боже (Царство Господнє)**, **божі діти**, **співати псалми**, **брат розп'ятий**, **небеса Господні** тощо.

Розглянуті поезії дають підстави стверджувати, що найпродуктивнішою твірною лексемою для подібних конфесійних експресем є іменник Бог. Мотивовані ним, а також іншими теонімами слова мають найбільшу частотність уживань у поезії порівняно з іншими відонімними узуальними одиницями.

У В. Герасим'юка християнські теми, мотиви та образи переплетені з прадавніми віруваннями, з язичницькими традиціями, яких так і не змогла побороти наша церква в Україні. Зазвичай сили Добра вступають у герць із силами Зла, яке назване лексемами «демон», «чорт», «нечистий». Однак у вірші «Старий Завіт» із Божим Словом змагається полонинський дух Чугайстр. Лексема «Чугайстр» із первісною конотацією «добрий дух» набуває значення «злий дух», це свідомо зроблено митцем, аби показати магічний вплив на горян стародавніх вірувань, що існували поряд із вірою в Господа Бога: «**Перехрестився тато – той не зник. / І вдруге, третє, але той не здимів: / вистукував копитами своїми, / немовби він зайшов у пастівник**» [2, с. 8].

Часто біблійний мотив проектується на сучасність, на дотримання людиною відповідальності перед іншими. Ось у поезії «Чоловічий танець» образ священного – безперервності людського життя, яку символізує ритуальний гуцульський танок «аркан», вербалізовано в іменнику «коло». А синтаксема «чоловіче коло» означає обов'язок юнака перед побратимами, і розірвати його – значить не донести своєї ноші, «свого хреста»:

Сину людський,
ти стаєш у чоловіче коло,
ти готовий до цього древнього танцю
тільки тепер.
З хрестом за плечима.
З двома розбійниками.
Тільки раз [1, с. 69].

Загострене теогенне світосприйняття допомагає В. Герасим'юку ткати поетичне полотно, на якому із сакральним змістом перебувають не лише лексеми «свічка» і «ватра», «кінь» і «зорі», а й «повітря», у якому відбувається і часове переміщення, і духовний вихід за межі суб'єктно-об'єктних відношень. Розгляньмо з цього приводу вірш «Прийшли вночі. «Твій, діду, син умер». Дідо, почувши про загибель сина, потрапив у містичний вихід, де й побачив печать смерті на живому:

Поснули всі. А пізно уночі
прокинувся один, немов злякався, –
старий перевертався на печі,
немовби у землі перевертався...
Ні, не в з е м л і – в п о в і т р і! З темних брил
на скелю падав, що стриміла збоку,
і вниз, на них, що сплять на дні потоку.
Під ними – син. А в них нема могил [1, с. 62].

І все-таки художня модель світу поета зводиться до біблійної моделі світу, центром якої є Бог і велика віра в нього. «Віра допомогла моїм батькам вижити, адже вони десять років провели в Караганді. Віра в Спасителя допомогла їм, як і тисячам тисяч моїх земляків. Моя віра – це не віра інтелектуалів. Вона нагадує швидше віру первісних християн, фантастичну віру, що змушувала повстанців УПА, юних дівчат підриватися на мінах. Ця віра не підлягала сумніву і приймалася без заперечень» [8]. Тому про невідворотне наближення Страшного Суду і потребу відповідати перед Господом за свої вчинки В. Герасим'юк говорить: «Тепер уже всі знають, що релігія – це серйозно. Кожен вже знає, що так чи інакше доведеться відповідати. І кожен собі думає – ну добре, я це зробив, але ж той поруч зробив ще більше гидоти, ніж я. Він буде ще більше відповідати. А в того взагалі руки в крові, а ще такі є, що мільйони втопили в крові. То що, я буду відповідати порівняно з ними? І тут забувається одна-єдина істина: ми не знаємо промислу, не знаємо, чим це все закінчиться, але треба пам'ятати, що питання буде стояти тільки так – ти і Христос» [4, с. 38].

Висновки. Від збірки до збірки простежуємо тяжіння В. Герасим'юка до магії рідних Карпат. І хоча поетика гуцульських обрядів, замовлянь та заклинань є аспектом світогляду митця, це не заважає поету в його щирій християнській вірі. Яскравим свідченням є проаналізований нами сакральний простір художніх полотен, особливо чуттєвих і глибоко філософських.

Перспективною видається наукова систематизація сакрального лексикону в текстах В. Герасим'юка з урахуванням контекстуальних природжень та ситуативних модифікацій.

Література:

1. Герасим'юк В. ANNO АФИНИ. Вибрані вірші / В. Герасим'юк. – К. : А-БА-БА-ГА-ЛІА-МА-ГА, 2016. – 320 с.
2. Герасим'юк В. Космацький узір. Поезії / В. Герасим'юк. – К. : Рад. письменник, 1989. – 136 с.
3. Герасим'юк В. Поет у повітрі / В. Герасим'юк. – Л. : Кальварія, 2002. – 143 с.
4. Інший формат. Василь Герасим'юк / упоряд. Т. Прохасько. – Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2004. – 48 с.
5. Копиця В.С. Міфопоетична модель світу в поезії Василя Герасим'юка : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.01.01 «Українська література» / В.С. Копиця ; Херсон. держ. ун-т. – Херсон, 2006. – 20 с.
6. Набитович І. Дослідження фрактальної природи *sacrum*'у в художньому тексті (інгарденівська перспектива) / І. Набитович ; TeKa Kom. Pol.-Ukr. Związ. Kult. – 2009. – С. 26–42.
7. Неборак В. Поет «останніх речей». Василь Герасим'юк і кінець міфології / В. Неборак [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://litakcent.com/2011/09/02/poet-ostannih-rechej-vasyl-herasymjuk-i-kiniec-mifolohiji/>.
8. Сучасна українська література : [навч.-метод. посіб. для вчит.] / упоряд. О.І. Месевря, С.І. Січкач. – Ч. П. – Черкаси, 2010. – С. 13–14.

Мельник Л. Б. Вербалізація сакрального в поезії В. Герасим'юка

Анотація. В статті изложены результаты исследования вербалізації сакрального пространства в поэтических произведениях В. Герасим'юка. Ссылаясь на стихотворения, автор статьи доказывает, что поэт активно вербалізирует как *sacrum* не только религиозные концепты, но и такие понятия, как «ель», «ягненок», «пространство». Лексика для обозначения сакрального является своеобразным способом раскрытия внутреннего творческого «Я».

Ключевые слова: сакральное пространство, церковная лексика, функционально-стилевая окраска, теонимы, лексема, мировоззрение писателя.

Mel'nyk L. Verbalization of sacral in the poetry of V. Herasymjuk

Summary. This article presents verbalization of sacral space in poetic works of V. Herasymjuk. On the example of verses the author of the article proves that poet actively verbalizes as *sacrum* not only religious concepts, but also such concepts, as a “fir-tree”, “lamb”, “space”. Vocabulary on denotation sacral is the original means of opening of internal creative myself.

Key words: sacral space, church vocabulary, function-style colour, teonims, vocabulary, worldwide of author.